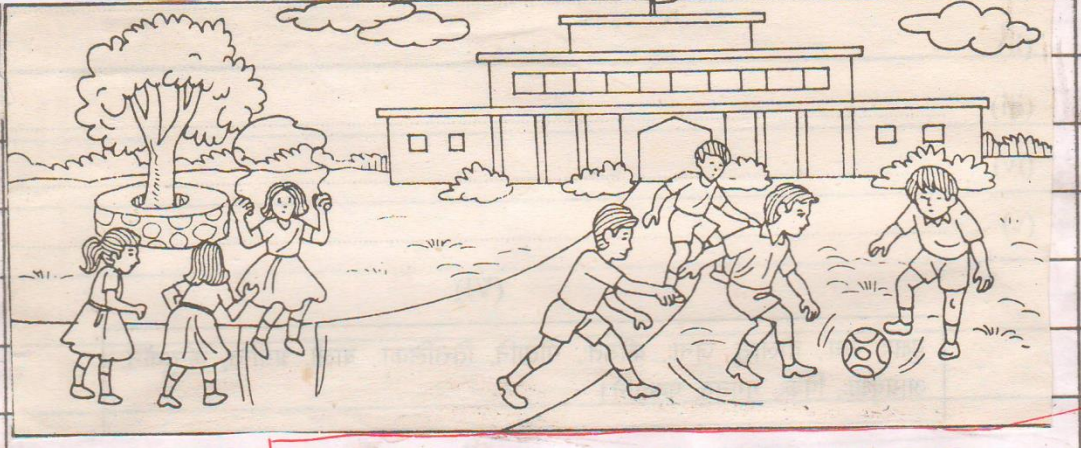

आदर्श प्रश्न कोष
संस्कृत
संकलित परीक्षा- II
कक्षा -X

अपठित अवबोधनम्	
<p>1 अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत</p> <p>धन्यं तत् राष्ट्रं यस्य शिक्षकाः सततं चिन्तने लेखने पाठने विद्यार्थिनां दिग्दर्शने च निरताः सन्ति। राष्ट्रनिर्माणस्य कार्ये अहर्निशम् संलग्नेभ्यः एतेभ्यः शिक्षकेभ्यः नमः।</p> <p>एकपदेन उत्तरत (1×2=2)</p> <p>(अ) कः राष्ट्रस्य निर्माता भवति?</p> <p>(ब) केभ्यः प्रेरणां गृहीत्वा विद्यार्थिनः उच्चादर्शान् पालयन्ति?</p> <p>पूर्णवाक्येन उत्तरत (1×2=2)</p> <p>(अ) सद्गुरुः किं करोति?</p> <p>(ब) कीदृशं राष्ट्रं धन्यम्?</p> <p>प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत - (1×4=4)</p> <p>(अ) 'भूमिका' इति पदस्य किं विशेषणपदम् अस्ति?</p> <p>(i) अध्यापकस्य (ii) महत्त्वपूर्णा</p> <p>(iii) जीवननिर्माणं (iv) शिक्षितजनस्य</p> <p>(ब) 'ये' इति पदम् केभ्यः प्रयुक्तम्?</p> <p>(i) विद्यार्थिभ्यः (ii) राष्ट्रवासिभ्यः</p> <p>(iii) आदर्शेभ्यः (iv) शिक्षकेभ्यः</p> <p>(स) 'कुर्वन्ति' इति पदस्य कर्तृपदम् किम्?</p> <p>(i) एते (ii) शिक्षकाः</p> <p>(iii) ये (iv) आधारशिलायाः</p> <p>(द) 'निरन्तरम्' इति पदस्य किं पर्यायपदम् गद्यांशे प्रयुक्तम्?</p> <p>(i) सततम् (ii) चिन्तनम्</p> <p>(iii) लेखनम् (iv) दिग्दर्शनम्</p> <p>अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत। (2)</p>	10

2	<p>वाक्यानि पठित्वा वाक्याधारितान् प्रश्नाम् उत्तरत - अष्टादशपुराणेषु व्यासस्य वचनद्वयम्। परोपकारः पुण्याय पापाय परपीडनम्॥</p> <p>I एकपदेन उत्तरत् (1 × 1 = 1) (i) परोपकारेण नरः किं प्राप्नोति?</p> <p>II पूर्णवाक्येन उत्तरत (1 × 2 = 2) (i) पुराणानि कति सन्ति? (ii) पुराणानि केन संगृहीतानि?</p> <p>II विकल्पेभ्यः शुद्धम् उत्तरं चित्वा लिखत- (1 × 2 = 2) (i) 'परोपकारः' इत्यस्य विलोमपदम् अत्र किम्? (अ) वचनद्वयम् (ब) पुराणम् (स) पुण्यम् (द) परपीडनम् (ii) 'कथनम्' इत्यर्थे कः शब्दः प्रयुक्तः? (अ) उपकार (ब) वचन (स) द्वय (द) पीडन</p>	
रचनात्मक- कार्यम्		
1	<p>भवती श्रेया। भवत्या दिल्ली नगरे सम्पन्ना संस्कृतप्रदर्शिनी दृष्टा। तस्याः वर्णनं कुर्वन्ती भवती पञ्जाबप्रदेशे निवसन्तीं दिव्यां प्रति पत्रं लिखति। मञ्जूषातः पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत।</p> <p style="text-align: right;">सर्वोदय विद्यालयः (i)..... तिथि.....</p> <p>प्रियसखि दिव्ये! सस्नेहं ..... II। अत्र कुशलं तत्रास्तु। अस्मिन् पत्रे अहं तुभ्यम् एकाम् विशिष्टां वार्ताम् निवेदयामि यत् मया III..... ..... एका अपूर्वा प्रदर्शिनी दृष्टा। दिल्लीनगरे विश्वसंस्कृतसम्मेलनम् आयोजितम्</p>	5

	<p>अभवत्। तस्मिन् एव संस्कृतविदुषां गोष्ठ्यः.....^{IV}। प्रतिसायं नाट्यसमारोहःअपि चलति स्म। सप्तदिवसीये कार्यक्रमे अनेकेषां संस्कृतनाटकानां.....^V अभवत्। तदैव 'विश्ववारा' अभिधाना संस्कृतप्रदर्शिनी.....^{VI} आयोजिता। प्रदर्शिन्यां पाचीनकाले प्रयुक्तानि यज्ञपात्राणि.....^{VII} आसन्। अनेकहस्तलिखिताः पाण्डुलिपयः, शिलालेखानां प्रतिकृतयः.....^{VIII} दुर्लभित्तिचित्राणि प्रदर्शितानि आसन्। तत्र एव संस्कृतपुस्तकमेलकमपि आयोजितम्। तत्र चतुरः वेदान्, अष्टाध्यायीं, चरकसंहितां कौटिल्यस्य अर्थशास्त्रं इति आदीन् ग्रन्थान् दृष्ट्वा अहम्अति-आनन्दम्.....^{IX}। यदा त्वम् दिल्लीनगरम् आगमिष्यसि तर्हि ततः क्रीतानि पुस्तकानि दर्शयिष्यामि।</p> <p>मातापितृभ्याम् मे नमो नमः।</p> <p style="text-align: right;">भवत्याः सखी</p> <p>X.....</p> <p style="text-align: center;">मञ्जूषा -</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> अभवन्, श्रेया, दिल्लीनगरात्, गतमासे, प्रदर्शितानि, नमोनमः, मञ्चनम्, अनेकानि, अन्वभवम्, अपि </div>	
<p>2</p>	<p>अधोदत्तचित्रस्य वर्णनं मञ्जूषायां प्रदत्तपदानां सहायतया पञ्चवाक्येषु कुरुत।</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p style="text-align: center;">मञ्जूषा</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> विद्यालयः, चत्वारः, कन्दुकेन, बालिकाः, क्रीडन्ति, प्रसन्नाः, तिस्रः, रज्जुक्रीडाम्, सुन्दरभवनम् वृक्षः, सन्ति, धावन्ति, कुर्वन्ति, अस्ति, अपि </div>	<p>10</p>
<p>3</p>	<p>'मम विद्यालयः' इति विषयम् अधिकृत्य मञ्जूषायाः सहायतया पञ्चवाक्यानां निर्माणं कुरुत।</p> <p style="text-align: center;">मञ्जूषा -</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> अर्द्धावकाशे, क्रीडाक्षेत्रे, द्वे, पादकन्दुकक्रीडाम्, पठन्ति, छात्राः, योग्याः, पुरस्कारान् लभन्ते, अध्यापकाः, पाठयन्ति, यच्छन्ति, अस्ति </div>	

अनुप्रयुक्तं व्याकरणम्		
1	<p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा लिखत।</p> <p>(i) एतत् कार्यं तु कुक्कुटोऽपि करोति। (ii) उभौ + एव मित्रे आस्ताम्। (iii) जगत्+नाथः सर्वान् रक्षति। (iv) अयं शोकः</p>	4
2	<p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समासं विग्रहं वा प्रदत्तविकल्पेभ्यः चित्वा लिखत।</p> <p>I प्रकृतिः सस्नेहं सर्वान् पालयति। (1) सखिभिः सह (2) स्नेहेन सहितम् (3) तैलेन सह (4) घृतेन सह</p> <p>II अये! कथं कथं श्रीकृष्णार्जुनौ युधिष्ठिरः च। (1) श्रीकृष्णः च अर्जुनः च (2) श्रीकृष्णौ अर्जुनौ च (3) श्रीकृष्णः अर्जुनौ च (4) श्रीकृष्णम् अर्जुनं च</p> <p>III प्रचण्डज्वालः अग्निः सर्वत्र प्रसरति। (1) प्रचण्डः ज्वालः च (2) प्रचण्डाः ज्वालाः यस्य सः (3) प्रचण्डं ज्वालां (4) प्रचण्डाः ज्वालाः</p> <p>IV बालः रथस्य पश्चात् धावति। (1) अनुरथस्य (2) अनुरथम् (3) अनुरथः (4) रथानु</p> <p>V कृतभोजनः बालः विद्यालयं गच्छति। (1) कृतम् भोजनम् (2) कृतं भोजनम् यन सः (3) कृतः भोजनः येन सः (4) कृतस्य भोजनस्य</p>	5
3	<p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा समुचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत-</p> <p>(i) निजगृहं भासमानं अवलोक्य तौ दम्पती आश्चर्येण परस्परम् अपश्यताम्। (1) भास्+शानच् (2) भा+शानच् (3) भास्+मानम् (4) भास्+मतुप्</p>	5

	<p>(ii) न जाने कथं माम् न परिगणयन्तः जनाः चित्रवर्णम् अहिभुजं 'राष्ट्रपक्षी' इति मन्यन्ते।</p> <p>(1) परिगणय + शतृ (2) परिगण्+शतृ (3) परिगणयत्+ क्त (4) परि+गण्+शतृ</p> <p>(iii) एषा मम पुत्र+ङीप् क्रीडति।</p> <p>(1) पुत्रा (2) पुत्रीम् (3) पुत्री (4) पुत्रीः</p> <p>(iv) प्रकृतेः सुन्दरतायाः वर्णनम् कठिनम्।</p> <p>(1) सुन्दर+तल् (2) सुन्दर+टाप् (3) सुन्दरत+तल् (4) सुन्दरी+तल्</p> <p>(v) स्वच्छ + तल् सर्वेभ्यः स्वास्थ्यदायिनी भवति।</p> <p>(1) स्वच्छतल् (2) स्वच्छन्दता (3) स्वच्छन्दताम् (4) स्वच्छता</p>	
4	<p>अधोलिखितवाक्येषु मञ्जूषायां प्रदत्तैः उचितैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत।</p> <p>(क) अहम् ..... दिल्लीनगरं गमिष्यामि। (ख) अस्य याच्ना वृथा ..... अस्तु। (ग) नगरात् ..... एकः आश्रमः अस्ति। (घ) बालाः ग्रामं ..... अगच्छन्। (ङ) सःअत्र ..... आगमिष्यति?</p> <p style="text-align: center;">मञ्जूषा-</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;"> <p>बहिः, ह्यः, मा, किमर्थम्, श्वः</p> </div>	5
5	<p>उचितसंख्यापदेन रिक्तस्थानानि पूरयत।</p> <p>I क्रीडाक्षेत्रे .....(1) बालकः क्रीडति। II विद्यालये ..... (2)बालौ पुरस्कारम् प्राप्तवन्तौ। III लतायाम् ..... (3)पुष्पाणि विकसन्ति। IV कूपे ..... (4)महिलाः तिष्ठन्ति। V विद्यालये .....(51) छात्राः संस्कृतं पठन्ति।</p>	5

6	<p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदम् अशुद्धम् अस्ति। उचितम् उत्तरं प्रदत्तविकल्पेभ्यः चित्वा अशुद्धपदं संशोध्य लिखत -</p> <p>I वयम् स्वकार्याणि ध्यानेन <u>कुर्वः</u>।</p> <p>(1) कुर्वन्ति (2) कुरुत (3) कुरुत (4) कुर्मः</p> <p>II ह्यः विद्यालये उत्सवः <u>भविष्यति</u>।</p> <p>(1) अभवः (2) अभवत् (3) भवेत् (4) भविष्यतः</p> <p>III <u>सर्वे</u> बालिकाः क्रीडन्ति।</p> <p>(1) सर्वाः (2) सर्वाणि (3) सर्वाम् (4) सर्वा</p> <p>IV कक्षायाम् सर्वे <u>छात्रः</u> पठन्ति।</p> <p>(1) छात्रा (2) छात्राः (3) छात्रे (4) छात्रैः</p> <p>V अस्मिन् प्रदेशे द्वौ नद्यौ वहतः।</p> <p>(1) द्वयोः (2) द्वाभ्याम् (3) द्वे (4) द्वयो</p> <p>VI सर्वाः बालिकाः अत्र पठतः।</p> <p>(1) पठन्ति (2) पठति (3) पठिष्यति (4) अपठत्</p>	6
पाठ्यपुस्तक		
1	<p>अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् उत्तरत-</p> <p>अथ पूर्वमित्रं दुष्टबुद्धिः प्रच्छन्नभाग्यस्य धनागमवृत्तान्तं श्रुत्वा कदाचित् मध्यरात्रे तस्य एव गृहे चौर्यार्थं सन्धि-खननसुयोगं विलोकयन् स्थितः। तस्मिन्नेव काले सुप्तोत्थितः प्रच्छन्नभाग्यः सम्भ्रान्तचित्तः स्वपत्नीं सम्बोध्य उवाच-अहो। विचित्रः स्वप्नो मया दृष्टः। अस्माकं क्षेत्रे अश्वत्थतरुमूले सुवर्णपूरितः कलशः विद्यते इति। तच्छ्रुत्वा परद्रव्ये अनासक्ता सा न्यवेदयत्-नाथ! विरम अस्मात् लोभात्। दुष्टबुद्धिः तु तयोः वार्तां श्रुत्वा झटिति एव क्षेत्रं गतः। तत्र अश्वत्थतरुमूलं खनित्वा तं सुवर्णकलशं प्राप्तवान्।</p>	4

	<p>I एकपदेन उत्तरत (क) पूर्वमित्रं दुष्टबुद्धिः कस्य धनागमवृत्तान्तं श्रुतवान्?</p> <p>II पूर्णवाक्येन उत्तरत (i) परद्रव्ये अनासक्ता प्रच्छन्नभाग्यस्य पत्नी किम् न्यवेदयत् ?</p> <p>III विकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत- (क) 'स्वप्नः' इति पदस्य किम् क्रियापदम्? (1) मया (2) दृष्टः (3) विचित्रः (4) अहो (ख) परेषाम् धने इति अर्थे किं पदं गद्यांशे प्रयुक्तम्? (1) अश्वत्थतरुमूले (2) अस्मात् (3) परद्रव्ये (4) अनासक्ता</p>	
2	<p>अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् उत्तरत आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतद् विदुषां वचः। तस्माद् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः॥ प्रश्ना :-</p> <p>(I) एकपदेन उत्तरत (1) कः प्रथमः धर्मः?</p> <p>(II) पूर्णवाक्येन उत्तरत (1) विदुषां वचः किम्?</p> <p>(III) प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं लिखत। (क) 'धर्मः' इत्यस्य विशेषणपदं किम्? (i) आचारः (ii) प्रथमः (iii) धर्मः (iv) इति (ख) 'मूर्खाणाम्' इत्यस्य विलोमपदं किम्? (i) तस्मात् (ii) प्राणेभ्यः (iii) वचः (iv) विदुषाम्</p>	4
3	<p>अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नान् उत्तरत</p> <p>भीमः - (युधिष्ठिरं प्रति) भ्रातः! द्रौणिं अनुगन्तुं मह्यम् अनुमतिं ददातु भवान्। युधिष्ठिरः - गच्छ वत्स! विजयी भव! नकुलः तव सारथिः भवतु। (भीमसेनः निर्गच्छति, श्रीकृष्णः अर्जुनेन सह प्रविशति) श्रीकृष्णः - भो धर्मराज! समीचीनं न कृतं भवता। पुत्रशोकविह्वलः भीमसेनः एकाकी एव द्रौणिं हन्तुम् अभिधावति। युधिष्ठिरः - भगवन्! सः तु एकाकी एव द्रोणपुत्राय अलम्। श्रीकृष्णः - वत्स! न जानाति भवान् द्रौणेः चपलां प्रकृतिम्। पितुः द्रोणात् प्राप्तं</p>	4

	<p>ब्रह्मशिरः नाम अस्त्रं विद्यते तस्य पार्श्वे। यदि तत् प्रयुज्यते, सर्वा पृथ्वी दग्धा स्यात्।</p> <p>I. एकपदेन उत्तरत (1) कम् अनुगन्तुम् युधिष्ठिरः अनुमतिं यच्छेत्?</p> <p>II पूर्णवाक्येन उत्तरत (1) यदि ब्रह्मशिरः अस्त्रं प्रयुज्यते तर्हि किं स्यात्?</p> <p>III. विकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत- (क) प्रकृतिम् इति पदस्य विशेषणपदं किम्? (i) भवान् (ii) द्रौणेः (iii) चपलाम् (iv) जानाति (ख) 'सः' इति पदं कस्मै प्रयुक्तम्? (1) श्रीकृष्णाय (2) द्रोणपुत्राय (3) युधिष्ठिराय (4) भीमसेनाय</p>	
4	<p>अधोलिखितस्य कथनद्वयस्य समुचितं भावं प्रदत्त-विकल्पेभ्यः चित्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत ॥</p> <p>I. मिलित्वा एव मोदध्वं जीवनं च रसमयं कुरुध्वम्। (अ) सहभोजनेन जीवनं रसमयं भवति। (ब) परस्परम् एकत्वभावनया एव जीवने प्रसन्नता आनन्दः च भवति। (स) रसमयेन जीवनेन एव मनुष्यः मोदते। (द) मोदस्य रसस्य च मेलनम् आवश्यकम्।</p> <p>II. जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः। (अ) जलबिन्दुभिः विशालः अपि घटः पूरितः भवति। (ब) सततपरिश्रमेण एव मनुष्यः सफलः भवति। (स) घटस्य पूर्णता बिन्दौ एव निहिता। (द) बिन्दुः परमात्मनः स्वरूपं भवति।</p>	2
5	<p>मञ्जूषातः समुचितं पदं चित्वा अधोलिखितश्लोकद्वयस्य अन्वयं पूरयत-</p> <p>(क) विद्वांस एव लोकेऽस्मिन् चक्षुष्मन्तः प्रकीर्तिताः। अन्वयः - अस्मिन् .....¹ विद्वांसः एव .....² प्रकीर्तिताः। अन्येषां वदने ये (चक्षुषी) .....³ तु चक्षुनामनी .....⁴।</p> <p>(ख) य इच्छत्यात्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च। न कुर्यादहितं कर्म स परेभ्यः कदापि च॥ अन्वयः - यः .....⁵ श्रेयः प्रभूतानि .....⁶ च इच्छति सः .....⁷</p>	4

	<p>परेभ्यः .....⁸ कर्म न कुर्यात्।</p> <p>मञ्जूषा</p> <p>मते, कदापि, लोके, आत्मनः त, अहितम्, चक्षुष्मन्तः, सुखानि</p>	
6	<p>रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत</p> <p>(क) <u>राजहंसी</u> काकं कथयति - त्वं तु कटु क्वणसि।</p> <p>(ख) <u>साधूनाम्</u> चित्ते वाचि च सरलता भवति।</p> <p>(ग) <u>अरुणाचले</u> अनेके उत्सवाः मान्यन्ते।</p> <p>(घ) <u>प्रच्छन्नभाग्यस्य</u> गृहम् <u>मणीनाम्</u> आभया भासमानम् अभवत्।</p> <p>(ङ) <u>अहं</u> पुस्तकं पठामि।</p>	5
7	<p>अधोलिखितवाक्यानि घटनाक्रमानुसारं पुनः लिखत।</p> <p>(क) छात्राणां स्वागताय प्रवेशद्वारम् उभयतः स्थितः बालसमूहः अभिनन्दनगीतं गायति।</p> <p>(ख) प्रक्षेपकयन्त्रेण केषाञ्चित् दर्शनीयस्थलानां परिचयः दीयते।</p> <p>(ग) छात्राः अरुणाचलप्रदेशस्य दर्शनीयस्थलानां विषये ज्ञानं प्राप्य स्थलानां दर्शनाय अतीव उत्सुकाः भवन्ति।</p> <p>(घ) सर्वे छात्राः जलपानाद् अनन्तरं भ्रमणाय गमिष्यन्ति।</p> <p>(ङ) अरुणाचलप्रदेशस्य एकस्मिन् विद्यालये छात्राणां एकः दलः आगच्छति।</p> <p>(च) पर्यटनाधिकारी प्रश्नोत्तरमाध्यमेन अरुणाचलप्रदेशस्य दर्शनीयस्थलानां विषयं ज्ञानं यच्छति।</p> <p>(छ) छात्राः पर्यटनविभागेन प्रकाशितां प्रसिद्धस्थलानां सूचीं पठन्ति।</p> <p>(ज) सभागारे प्रदेशस्य पर्यटनाधिकारी छात्रान् प्रतीक्षते।</p>	4
8	<p>रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुसारम् अर्थं चित्वा लिखत -</p> <p>(क) परमहम् अखण्डः <u>शाश्वतः</u> विभुः च।</p> <p>(i) शशकवत् (ii) सरस्वत्याः</p> <p>(iii) शिशुवत् (iv) नित्यः</p> <p>(ख) मौनं धृत्वा <u>वराकान्</u> मीनान् छलेन अधिगृह्य भक्षयसि।</p> <p>(i) श्रेष्ठान् (ii) बलाकाम्</p> <p>(iii) दयनीयान् (iv) बालकान्</p> <p>(ग) गृहाण चक्रम् इति उक्तः सः सव्येन <u>पाणिना</u> चक्रम् गृहीतवान्।</p> <p>(i) सुन्दरेण (ii) हस्तेन</p> <p>(iii) जलेन (iv) पाणिनिमुनिना</p>	3